



ÇAĞINI AŞANLAR

Hazırlayan : Abdülhakim KOÇIN

BURSALI BİLGİN KADIZÂDE RUMİ

Orta Çağ'ın ünlü matematik ve astronomi bilgini olan Kadizâde Rumî'nin asıl adı, Selahaddin Musa'dır. Soyca ilim sahibi bir aileden geldiği ve çağının bilim otoritelerinden Bursa kadısı Mehmet Çelebi'nin oğlu olduğu için, Bursa ve çevresinde daha çok "Kadizâde" olarak tanındı. Her ne kadar bilim tarihi ile ilgili birçok kaynaktan, doğum 1337 tarihi olarak gösterilir ise de, bu bir tahminden öteye gitmemektedir. Ölüm tarihinin ise, 1436 ya da 1437 olduğu sanılmaktadır.

Kadizâde Rumî, ilk öğrenimini Molla Fenarî gibi değerli bilim adamlarının ders verdiği Bursa medreselerinde tamamladıktan sonra, matematik ve astronomi konularındaki mevcut bilgilerine yeni bilgiler katmak, yeni eserler ortaya koymak üzere çağın en ünlü bilim merkezlerinden Horasan ve Maverâünnehir bölgelerine gitti. Ancak Bursa'dan ayrılıp buralara gitmezden önce, babası ve öteki aile çevresinin engel olabileceğini düşünerek seyahat kararını sadece kızkardeşine söyledi. Yanına kitaplarını koyduğu heybeden başka bir şey almadığını ve üzerinde yeterli kadar para bulunmadığını bilen kızkardeşi, kendisine ait bütün mücevherlerini gizlice ağabeyinin kitapları arasına koydu. Kadizâde, yolculuk sırasında heybesinde bulduğu bu mücevherleri sıkıntıya düştükçe sattı; böylece Horasan bölgesinin Curcan şehrine kadar geldi.

Burada uzun yıllar bölgenin ve çağının ünlü bilgini Seyyid Şerif Curcanî'den felsefe derslerini aldı. Hocasının "Mevâkif (Duraklar)" adlı eserini inceleyip, eserde birtakım eksiklik ve yanlışlıklar tespit etmesi üzerine hocası Seyyid Şerif Curcanî ile arası açıldı. Bu sebeple Curcanî'den ayrılarak Bursa'da okuduğu yıllarda kendisinden ders aldığı hocası Molla Fenarî'den şöhretini duyduğu Maverâünnehir bölgesinin Semerkant şehrine geldi ve Semerkant Rasathanesi olarak bilinen gözlemevinde çalışmaya başladı. Yine bu şehirde kesin bilemediğimiz bir tarihte evlenip, Şemseddin Mehmet adında bir oğlu oldu.

Adına "Anadolulu" anlamında "Rumî" sözcüğünün eklendiği Semerkant'ta, çağının ünlü astronomi ve matematik bilgini ile temasa geçip, kendini tamamiyle bilimsel çalışma ve araştırmalara verdi. Kısa bir sürede çevresinde en çok sevilen ve sayılan bir bilgin olarak tanındı.

Uluğ Bey tarafından önemli bir astronomi kitabı olan "Zic-i İlhanî"de gerekli düzeltmeleri yapmakla görevlendirilen Kadizâde Rumî, birlikte çalıştığı Gıyasüddin Cemşid'in ölümünden sonra Semerkant Rasathanesi ve Semerkant Medresesi (bugünkü anlamda üniversite) yöneticiliklerine getirildi ve ölümüne dek bu görevlerini sürdürdü.

İLMİ KİŞİLİĞİ VE BİLİME HİZMETLERİ

Son derece dürüst, alçak gönüllü ve ciddi bir yaratılışa sahip olan Kadizâde Rumî, önce doğduğu şehir olan Bursa'da ardından çağın en ünlü bilim odakları olan Horasan ve Maverâünnehir bölgelerinde yetişerek ün kazanmış Orta Çağ'ın en önemli matematik ve astronomi bilginlerindendir. Eserlerinde yaşadığı çağda moda olan astrolojiye (yıldız falcılığına) ait bir satır bile bulunmayan kadizâde Rumî, Rasathane'de gök cisimlerinin hareketlerini inceleyip, çağın en yetkin astronomi cetvellerinin tamamlanmasında önemli katkılarda bulundu. Bu çalışmalar sırasında matematik ve astronomi biliminin en son kurallarını geliştirip uyguladığı gibi, astronomi için gerekli olan fizik kurallarını astronomiye ilk uygulayan da odur.

Kadizâde'nin bilime yaptığı önemli hizmetlerden biri de çağın bilim adamlarına kıymet verip, onları korumasıdır. Ord. Prof. Dr. A.Süheyl ÜNVER'in "Bursalı Kadizâde Rumî ve Devrinin Diğer Bilimcileri" adlı eserinde, Kadizâde'nin bu yönünü ortaya koyacak olan bir olay aynen şöyle anlatılır: "Hükümdar Uluğ Bey, Kadizâde Semerkand Medresesi Baş Müderrisi iken, bir müderrisi işten çıkarır. Bunu duyan Kadizâde, evine kapana-rak Medrese'ye gitmez olur. Uluğ Bey, bizzat hocası Kadizâde'nin evine giderek sebebini sorar. Dersten ve idareden çekilmesinin, bir müderrisin kendisine sorulmadan azledilmesinden müteessir olması sebebinden ileri geldiğini söyler. Bu suretle ilim müesseselerine siyasi idarelerin doğrudan doğruya hakim olamayacağına dair ilim otoritesine yakışır hareketleriyle güzel bir ders vermiş olur".

ESERLERİ

Aralarında Uluğ Bey, Fethullah Şirvanî ve Ali Kuşçu'nun da bulunduğu değerli birçok bilim adamını yetiştiren Kadizâde Rumî, Doğu ve Batı bilim dünyasında uzun süre değerini koruyan ve Osmanlı medreselerinde ders kitapları olarak okutulan kıymetli eserler de ortaya koydu. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

1. Muhtasar-ı Fi'l-İ Hisab (Hesap Ötetî) : Zamanının bilim dili olan Arapça'yla yazılmış faydalı bir matematik kitabıdır.

2. Risâle fi-İstihracı'l-Ceyb Derece-i Vahide (Birinci Dereceden Çıkarma Üzerine Risâle) : Bu eserde 1 derecelik yayın sinüs değeri, o zamana kadar bilinen matematik kurallarından daha ileri bir hesaplama yöntemiyle ortaya konmuştur.

3. El-Mûlahhas fi'l-Hey'e Şerhi : Astronomi ile ilgili bir eserdir.

4. Eşkâl-i Te'sis Şerhi : Geometri öncülleri ve üçgenlerden bahseden değerli bir eserdir.